

Türkiye’de Tüketim Eşitsizliği: Ampirik Bir Çalışma

Nurten DAŞKAYA¹ İsa SAĞBAŞ²

Öz

Genellikle eşitsizlik ölçümü gelir, servet ve harcama üzerinden yapılmaktadır. Ampirik çalışmaların daha çok gelir eşitsizliği üzerine yoğunlaştığı gözlenmektedir. Bu çalışma fazla ilgi gösterilmeyen tüketim eşitsizliği üzerine ampirik kanıt sunma amacıyla. Çalışmamızda Türkiye İstatistik Kurumu tarafından sunulan 2003-2014 yılları arasında Hanehalkı Bütçe Anketi verileri kullanılmıştır. OECD Eşdeğerlik Ölçeğine göre uyarlanan verilerle hesaplanan Gini Katsayısı ve Atkinson Endeksi tüketim eşitsizliğinin tespitinde kullanılmıştır. Gini katsayısı ile ilintili [En fazla tüketim yapan grup (P80)/ En az tüketim yapan grup (P20)] oranı son üç yılda (2012-2014) tüm dönem (2003-2014) ortalamasının altında bulunmuştur. Bu bulgu tüketim eşitsizliğinin azalma trendinde olduğunu göstermektedir. Çalışma dönemine ait Atkinson Endeksi aritmetik ortalaması yorumuna göre tüketim eşitsizliğinden kaynaklanan refah kaybı ortalama olarak %11,7’dir. Kohort analizi bulgusu yaş grubu azaldıkça tüketim eşitsizliğinin de azaldığı belirlenmiştir.

¹ **Sorumlu Yazar:** Arş. Gör., Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümü, nurtendaskaya@hotmail.com, <https://orcid.org/000000254347734>

² Prof.Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümü, isagbas@hotmail.com, <https://orcid.org/0000000293747247>

Makale Türü / Paper Type: Araştırma Makalesi / Research Paper

Makale Geliş Tarihi / Received: 01.10.2018

Makale Kabul Tarihi / Accepted: 29.01.2019

Anahtar Kelimeler: Eşitsizlik, Gini katsayısı, Atkinson, tüketim eşitsizliği, kohort analizi.

Consumption Inequality in Turkey: An Empirical Study

Abstract

In general, inequality is measured on the basis of wealth, income and consumption. It is observed that empirical studies have mostly concentrated on income inequality. This study aims to provide empirical evidence on consumption inequality, which has not been explored in detail. In this study, household budget survey is used which is gathered by Turkish Statistical Institute for 2003-2014 period. In order to measure consumption inequality among households, Gini coefficient and Atkinson index are calculated by adopting the data according to OECD equivalence scale. The findings of the study indicate that P80/P20 ratio is well below the mean of whole period in last three years. Based on Atkinson Index mean for this study period, it could be suggested that welfare loss from consumption inequality is 11,7%. According to cohort analysis, consumption inequality decreases in line with age groups.

Key Words: Inequality, Gini Index, Atkinson Index, consumption inequality, cohort.

Giriş

Eşitsizlik insanlığın var olmasından itibaren ortaya çıkmıştır. J.J. Rousseau (1754) insanların içinde yaşadığı bolluğun, gösterişli yaşayışın arkasında başkalarının yoksulluğu olduğunu söylemiştir. Dünyada zaman içinde gerçekleşen teknolojik gelişmişliğin, ekonomik büyümenin ve küreselleşmenin eşitsizliği azaltmadığı hatta arttırdığını söylemek mümkündür. Bu nedenle son yıllarda ekonomik eşitsizlik sorunu ekonominin üzerinde durduğu konular arasındadır. Ülkelerin gelişmişlik seviyesi arttıkça eşitsizliğin azalması beklenmektedir. Ancak gelişmişlik seviyesi

artan toplumlarda eşitsizliğin azalmadığı görülmektedir. Ekonomik büyümenin eşitsizliği azaltabilmesi için artan refahın faydasının da geniş bir kesimi kapsayacak şekilde paylaşılması gerekmektedir. Oxfam'ın Raporuna (2017) göre dünyanın en zengin yüzde 1'lik kesiminin serveti, dünyanın geri kalan kesimin servetinden daha fazladır. Stiglitz (2014) "Eşitsizliğin Bedeli" kitabında eşitsizliğin yüksek olmasının nedenleri olarak aşırı servet sahiplerinin rant kollama çabaları, fırsat eşitsizliği, küreselleşme gibi faktörleri göstermektedir. Ayrıca devletin piyasa başarısızlıklarını düzeltmede başarısız olması ve kişiler arasındaki eşitliği ve adaleti sağlamada ki yetersizliği eşitsizliğin artışının nedenlerindedir.

Genellikle eşitsizlik ölçümü gelir, servet ve harcama üzerinden yapılmaktadır. Ampirik çalışmaların daha çok gelir eşitsizliği üzerine yoğunlaştığı gözlenmektedir. Bu çalışma fazla ilgi gösterilmeyen tüketim eşitsizliği (kişilerin tüketimin belirlenmesinin zor ve yapısının karmaşık olması) üzerine ampirik kanıt sunma amacındadır. Tüketim eşitsizliğinin gelir eşitsizliğini takip etmesi ancak gelir eşitsizliğinden az olması beklenmektedir. Bu durumun temel sebeplerinden biri mal ve hizmet tüketiminin önemli bir kısmının temel ihtiyaçları karşılamak amacıyla yapılmasıdır. Bir kişinin geliri ne kadar yüksek olursa olsun geliri düşük bir fert ile temel ihtiyaçlar noktasında daha eşit bir tüketim yapması beklenmektedir. Örneğin 10.000 TL geliri olan kişi 1.000 TL geliri olan kişiye kıyasla 10 kat fazla ekmek tüketmeyecektir. Geliri daha fazla olanla az olanın fizyolojik sınır nedeniyle gıda tüketiminin birbirine yakın olması beklenmektedir.

İktisat alanında tüketimin önemine ilk defa Keynes değinmiştir. Klasik iktisatçılar ekonominin arz yönüyle ilgilenirken Keynes talep yönüyle ilgilenmiştir. Keynes ekonomik kararların talep düzeyine, harcamalara bağlı olduğunu vurgulamıştır. Toplam talep gelir düzeyini ve istihdam seviyesini belirleyen önemli bir fonksiyondur. Günümüzde de dünya genelinde hanehalkının refah seviyesinin araştırılmasında tüketim önemli bir yere sahiptir. Tüketim ekonomik faaliyetlerin nihai amacıdır. Refahın belirleyicilerinden biri olarak tüketim gösterilmektedir.

Çünkü bireylerin maddi refahlarını herhangi bir dönemde tükettikle-

ri mal ve hizmetler belirlemektedir. İnsanların yaşam standardı aldıkları maaşlarından, elde ettikleri gelirden öte onların tükettiği mal ve hizmetlerin miktarına bağlıdır.

Tüketimin nasıl ölçüleceği ve neyin tüketim olarak kabul edileceği zor ve karmaşık konulardır. Bireylerin tüketimini etkilen birçok faktör vardır. Tüketimi etkileyen faktörleri Keynes (1960) subjektif ve objektif faktörler olarak ikiye ayırmıştır. Subjektif faktörler, bireylerin gelirlerini harcamaktan vazgeçiren durumlar olarak ifade edilmektedir. İleriye düşünerek beklenmedik durumlar için bir birikim yapma, ihtiyarlık, iş kurma amacıyla elinde para bulundurma isteği, ailesine bir servet bırakma isteği, geleceğini bugünkü durumundan daha iyi bir seviyeye getirmek için tasarrufta bulunmak olarak sıralanmaktadır. Objektif faktörler, ücret birimindeki değişiklikler ve gelir ile net gelir arasındaki değişikliklerdir. Keynes’in bahsettiği bu faktörlerin yanında zaman içinde yenileri de ilave edilmiştir. Tüketimi etkileyen beşeri faktörler; temel ihtiyaçlar, kit-le iletişim araçları, gelir düzeyi, moda teknolojik gelişmeler vb. Sosyal faktörler; kültür, sosyal sınıf, aile, statüler, servet düzeyidir. Ekonomik faktörleri; gelir, faiz haddi, enflasyon, vergilerdeki değişiklikler olarak sıralamak mümkündür. Bu etkilerin gücünü belirleyen unsurlar o ülkedeki gelir dağılımı, yaş, cinsiyet, meslek ve eğitim gibi demografik özelliklerdir. Çalışmamızda tüketimi aynı zamanda tüketim eşitsizliğinin miktarını etkileyen bir faktör olan hanehalkı referans kişinin yaş aralığı dikkate alınmıştır. Bir kişinin genç olduğu dönemde, orta yaş döneminde ve emekliliğinde ya da yaşlılığında yapacağı tüketim farklı miktarda olacaktır. İnsanların yaşı, tüketim miktarını ve tüketimini geleceğe erteleyip ertelemeyeceğini belirlemektedir.

Çalışmanın birinci bölümünde tüketim eşitsizliği ile ilgili yapılmış ampirik çalışmaların literatür taramasına yer verilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde TÜİK tarafından yıllık olarak sunulan Hanehalkı Bütçe Anketi 2003-2014 yılları arasındaki verilerinden yararlanarak tüketim eşitsizliği araştırılmıştır. Bu bölümde yaş kohort/grubu seviyesinde tüketim eşitsizliği hesaplaması da yapılmıştır.

Son bölümde sonuç ve genel değerlendirmeye yer verilmiştir.

Ampirik Literatür Taraması

Tüketim eşitsizliği ile ilgili yabancı literatürde ulusal literatüre göre daha fazla çalışma vardır. Ulusal literatürde tüketim eşitsizliği ölçümü ile ilgili çalışmaların yeterli olmadığı söylenebilir. Yerli literatürde Duygan ve Güner (2006) 1994 ve 2002 yıllarındaki TÜİK Hanehalkı Gelir ve Tüketim Veri setlerinden yararlanarak Türkiye’deki gelir ve tüketim eşitsizliği üzerindeki eğitimin rolünü incelemişlerdir. 2002 yılı toplam tüketim eşitsizliğine ilişkin Gini katsayısını ise 0, 43 olarak tespit etmişlerdir. Tamkoç ve Torul (2018) ülkeler arası karşılaştırılabilir bir metodoloji ile 2002-2016 yıllarında Türkiye’nin tüketim, gelir ve ücret eşitsizliğini incelemişlerdir. Türkiye’nin 2002-2016 döneminde ücret, gelir ve tüketim eşitsizliğinin aşağıya eğimli olduğunu tespit etmişlerdir. Türkiye gelir ve tüketim eşitsizliği farklı seviyelerde benzer eğilimler göstermektedir. Türkiye’nin ekonomik eşitsizlik eğilimi Rusya federasyonuna benzediği bulgusuna ulaşılmıştır.

Basole ve Basu (2015) Hindistan’da dayanıklı tüketim mallarının tüketim eşitsizliğini ölçmek amacıyla yaptıkları çalışmada toplam tüketim eşitsizliği artarken dayanıklı tüketim mallarındaki eşitsizliğin azaldığını tespit etmişlerdir. Toplam tüketim eşitsizliği üzerinde dayanıklı ve dayanıklı olmayan tüketim mallarının etkileri tartışılmış ve toplam tüketim eşitsizliğindeki artışın sebebinin dayanıklı tüketim mallarının hanehalkı bütçesi içerisinde ağırlığının artışıdan kaynaklandığı sonucuna ulaşılmıştır.

Meyer ve Sullivan (2013) Amerika’da 1960–2011 yılları arasındaki ekonomik refah eşitsizliğini ölçmek için hanehalkı gelir ve tüketim verilerini kullanmıştır. Uzun bir dönemde tüketim ölçümü geliştirerek eşitsizlik literatürüne katkı sağlanmıştır. 1960’da tüketim eşitsizliği artarken gelir eşitsizliği düşmüştür. 1980’de her iki eşitsizlik de artmıştır. Fakat gelir eşitsizliğindeki artış tüketim eşitsizliğindeki artıştan çok daha büyüktür. 2005 yılından sonra ölçüm ters yönde hareket etmiş ve tüketim eşitsizliği düşerken gelir eşitsizliği hızla artmıştır. 1980’den 2011 yılına kadar gelir ve tüketim eşitsizliğinin ikisi de artmıştır. Fakat bu artış gelir ile tüketim karşılaştırıldığında gelir için çok daha belirgindir. Gelir eşit-

sizliği %45 tüketim eşitsizliği ise %19 oranında artmıştır. 2005 yılına kadar ikisi arasındaki bu belirgin farklılık sadece dağılımın alt grubunda görülmektedir.

Hassett ve Mathur (2012) tüketim eşitsizliği çalışmalarında 1993-2010 yılları arasında Amerika’daki tüketim eşitsizliğini ölçmüş ve 1980’den beri tüketim eşitsizliğinin çok az arttığını tespit etmişlerdir. Ayrıca durgunluk dönemlerinde (2007- 2009) tüketim eşitsizliğinin azaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Tüketim için Gini katsayısını 0, 29 olarak tespit etmişlerdir. Idrees ve Ahmad (2010) tarafından yapılan çalışmada 1992-1993 ve 2004-2005 yıllarında Pakistan’da kırsal ve kentsel alanlarda tüketim harcamalarındaki eşitsizlik incelenmiş ve gıda tüketimindeki eşitsizliğinin dayanıklı tüketim mallarındaki eşitsizlikten daha az artış eğiliminde olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Hanehalkı tüketim harcamaları dağılımında eğitim harcamalarının daha eşitsiz dağıldığı diğer bulgular arasındadır. Ayrıca kırsal bölgelerdeki sağlık hizmetleri harcamalarında eşitsizlik kentsel alanlara göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Ohtake ve Saito (1998) çalışmalarında Japonya hanehalkı mikro verisini kullanarak durağan bir kohort içinde tüketim eşitsizliğinin yaş ile birlikte nasıl değiştiğini analiz etmektedir. İlk bulgu tüketim eşitsizliğinin 40 yaşında artmaya başladığıdır. İkincisi, daha genç jenerasyonun yaşam döngüsünün başlangıcında daha eşitsiz bir dağılım ile karşılaştığıdır. Üçüncüsü, 1980 yılında ekonomideki hızlı artışın tüketim eşitsizliğinin genişlemesine ve nüfus yaşlanmasına neden olduğudur. Crossley ve Pendakur (2002) tüketim eşitsizliği çalışmalarında Kanada’da 1969-1999 periyodunda doğum yıl kohortlarında tüketim eşitsizliğinin tahminini yapmışlardır. Ortalama tüketimin 1969-1986 yılları arasında doğum kohortlarının çoğunda arttığı tespit edilmiştir. 1986 ve 1999 yılları arasında ise durağan kalmıştır. En yaşlı doğum kohortlarında ise tüketimin düştüğü ya da statik (durağan) kaldığı bulgusuna ulaşılmıştır. Ayrıca tüketim eşitsizliği Atkinson endeks değeri ile tahmin edilmiş ve eşitsizliğin 1997’de 0,128 iken 1999’da 0, 135’e yükseldiği ve 1990’dan sonra ise eşitsizliğin arttığı sonucuna ulaşılmıştır.

Yöntem ve Ampirik Analiz

Çalışmada tüketim eşitsizliğinin hesaplanmasında Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından hazırlanan, 2003-2014 yılları Hanehalkı Bütçe Anketi Mikro Veri Seti kullanılmıştır. Anketlerden elde edilen bilgi 3 tip veri setinde toplanmıştır; fert veri seti, hane veri seti ve tüketim veri seti. Fert veri setinde bireylerin yaşı, cinsiyeti, eğitimi ve gelirleri gibi değişkenler bulunurken, hane veri setinde hanehalkının sosyo-ekonomik durumunu gösteren değişkenler yer almaktadır. Tüketim veri setinde ise mal ve hizmetlere yapılan harcamalarla ilgili değişkenlere yer verilmiştir. Anket, örnekleme tekniklerine göre seçilen hanehalkları ile yüz yüze görüşme ve kayıt tutma şeklinde uygulanmaktadır. Hanehalkı bütçe anketi 2002 yılından beri her yıl düzenli olarak yapılmaktadır. Aşağıdaki tabloda 2003–2014 yıllarında sırasıyla Hanehalkı Bütçe Anketi'nin uygulandığı hanehalkı sayısı ve kişi sayısı yer almaktadır.

Tablo 1: TÜİK Hanehalkı ve Kişi Sayısı

Yıllar	Hanehalkı sayısı	Kişi sayısı
2003	25.764	10.7614
2004	8.544	35.388
2005	8.560	35.499
2006	8.558	34.939
2007	8.548	34.612
2008	8.550	33.288
2009	10.046	38.453
2010	10.082	38.205
2011	9.917	37.122
2012	9.984	36.344
2013	10.060	36.813
2014	10.122	36.845

Çalışmamızda yapılan analizlerde hanehalkı yıllık tüketim miktarları, aylık hanehalkı tüketimin 12 ile çarpımı ile hesaplanmıştır. Çalışmada yer alan hesaplamalarda hanehalkı tüketimi ve fert veri setinde yer alan referans kişinin demografik özellikleri kullanılmıştır. TÜİK gelir dağılımı eşitsizliği ve yoksulluk gibi çalışmalarında, hanehalkı referans kişinin özelliklerine göre analiz yapmaktadır. Hanedeki referans kişi,

hanenin yönetiminden ve geçiminden sorumlu aynı zamanda hanehalkı adına hukuki, sosyal ve iktisadi kararları verebilen hanehalkı yetişkin üyesidir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2008: 8). Eşdeğerlik ölçeğinde hanehalkı üyelerinin yaptıkları harcamaların yaş-cinsiyete göre farklılık göstereceğinden dolayı hanehalkı üyelerinin birbirinden farklı tüketim yapacakları göz önüne alınmaktadır (Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, 2016: 3). Çeşitli eşdeğerlilik ölçekleri vardır¹. Çalışmamızda OECD eşdeğer ölçeği kullanılmıştır. OECD eşdeğerlik ölçeğine göre hanedeki referans kişi için 1 değeri, 14 ve üzeri yaştaki fertler için 0,5 değeri ve 14 yaşın altındaki fertler için 0,3 değeri kullanılarak hanehalkı büyüklüğü hesaplanmaktadır.

Eşdeğerlik ölçeği ile aile büyüklük farklılıkları hanehalkı harcamaları uyumlaştırılmıştır. Eşitsizlik ölçümünde, hanelerin yetişkin-çocuk sayısındaki farklılıklar dikkate alınmaktadır. Çünkü ailedeki birey sayısı arttıkça hanehalkının yaptığı tüketimlerin de artması beklenmektedir. Örneğin belirli bir yılda ve bölgede yaşayan iki çocuklu bir aile ile çocuksuz ailelerin aynı harcamayı yapmalarına rağmen eşdeğerlilikleri (aile büyüklükleri) farklı olduğundan aynı miktarda tüketim yapmaları tüketimlerinde eşitsizlik yoktur anlamına gelmemektedir. Çocuklu ve çocuksuz iki ailenin tüketimlerinin eşit ve 1000 lira olduğunu varsayalım. Çocuksuz bir ailenin eşdeğerliliği 1,5 ve 1 çocuklu bir ailenin eşdeğerliliği 2 olur. Birinci aile için eşdeğer harcama $1000/1,5= 666,6$ ikinci aile eşdeğer harcama $1000/2= 500$. Bu örnek aile büyüklükleri farklı olan hanelerin tüketimlerinin eşit olmasına rağmen refah seviyelerinin farkı olabileceğini göstermektedir. İki ailenin refah miktarının eşit seviyede olabilmesi için örneğimizdeki çocuklu ailenin daha fazla tüketim yapması beklenmektedir. Bu nedenle eşitsizlik göstergelerinin belirlenmesinde eşdeğer hanehalkı tüketimi kullanılarak daha doğru kıyaslamalar yapmak mümkün olacaktır.

¹ Ülkeler kullanacakları eşdeğerlik ölçeklerini kendileri belirleyebilmektedir. Aynı zamanda OECD vb. uluslararası kuruluşların belirledikleri ölçekleri de kullanabilmektedirler. Bazı eşdeğerlilik ölçekleri; OxfordA, OxfordB, Bernier, Kanada, Engel, Rothbarth

Eşitsizliğin ölçülmesinde kullanılan çeşitli yöntemler vardır. Bu yöntemler temelde pozitif ve normatif olarak iki gruba ayrılmaktadır¹. Çalışmamız kapsamında pozitif bir yöntem olan Gini katsayısı ve normatif bir yöntem olan Atkinson endeksi kullanılmıştır.

İtalyan istatistikçi Corrado Gini bir dağılımın eşitsizliğini ölçebil-
mek için bir yöntem geliştirmiştir. Bu yöntem daha sonra Gini katsayısı
olarak adlandırılmıştır. Gini katsayısı hesaplanırken Lorenz Eğrisinden
faydalanılır. Eğriyi $L(x)$ diye isimlendirdiğimiz bir fonksiyon ile ifade
edebiliriz. Gini katsayısı şu şekilde hesaplanır (Kise, 2016).

$$\text{Gini Katsayısı} = 1 - 2 \int_0^1 L(x) dx$$

Bu oranın büyümesi gelir dağılımında eşitsizliğin arttığı, küçülmesi
ise azaldığı anlamına gelmektedir. Gini katsayısı 0 ile 1 arasında bir de-
ğer alır.

Atkinson endeksi, 1970 yılında İngiliz ekonomist Anthony Barnes
Atkinson tarafından geliştirilen normatif eşitsizlik ölçütüdür. Literatürde
en yaygın kullanılan refah temelli eşitsizlik ölçütüdür. Bu ölçüm daha
yüksek bir değerde toplam sosyal fayda için veya daha eşit bir dağılım
karşılığında bireylerin daha düşük gelirleri kabul etmeye istekli olmaları
ile toplumun eşitsizlikten kaçınma derecesine bağlıdır. Atkinson endek-
sinde de toplumsal refah fonksiyonu, gelire göre azalan marjinal fayda-
sı olan, toplumu oluşturan bireylerin fayda fonksiyonlarının toplamıdır.
Atkinson'un fayda fonksiyonu, dolayısıyla toplumsal refah, denklemde
gösterildiği gibi toplumun eşitsizlikten kaçınma derecesine (ϵ) bağlıdır.

Endeks Formülü;

$$A = 1 - \left[\frac{1}{N} \sum_{i=1}^N \left(\frac{y_i}{\mu} \right)^{1-\epsilon} \right]^{\frac{1}{1-\epsilon}}$$

Endeks, toplumun eşitsizliğe karşı duyarlılığının derecesine bağlı
olarak sonuçlar vermektedir. Endeks değeri 0 ile 1 arasında değer al-

¹ Pozitif yöntemler gelirin birbirinden ve ortalama gelirden farkları üzerinde yoğunlaşır-
ken, normatif yöntemler sosyal refahın artırılması üzerine

maktadır. Endeks değeri arttıkça gelir dağılımında eşitsizlik artmaktadır (Gürsel vd., 2000: 181).

İki eşitsizlik yöntemi kıyaslandığında Gini katsayısı objektif bir yöntem iken Atkinson endeks subjektif normatif bir eşitsizlik ölçөгüdür. Gini katsayısının farklı eşitsizlik durumlarını ayırım yapamaması olumsuz yönüdür. Gini katsayısı görel ve mutlak eşitsizliği ölçmektedir. Bu nedenle benzer gelirlere sahip ekonomiler ve farklı gelir dağılımları ile aynı Gini katsayısına sahip olabilir. Gini katsayısı her zaman bir ekonomideki eşitsizliğe dair bütün resmi yakalayamayabilir. Atkinson, Gini katsayısının gelir dilimlerine farklı ağırlık verememesinden dolayı ortaya çıkarılmış bir katsayıdır. Atkinson endeks değeri dağılımın alt ucuna ağırlık verebilmektedir.¹

Tablo 2: Türkiye Yüzde 20’lik Dilimlere Göre Eşdeğer Hanehalkı Harcamalarının Dağılımı

Yüzde 20’lik dilimle	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	AO
1. yüzde 20	6,5	6,3	6,1	6,4	6,7	6,7	5,8	6	5,8	6,5	6,6	6,7	6,3
2. yüzde 20	10,9	11,1	10,9	11,2	11,5	11,8	10,8	10,8	10,7	11,2	11,3	11,2	11,1
3.yüzde 20	15,2	15,7	15,4	15,8	16	16,3	15,7	15,5	15,2	15,4	15,6	15,4	15,6
4. yüzde 20	21,4	22,1	21,5	22	22,3	22,2	22,4	22,3	21,9	21,7	21,8	21,6	21,9
5. yüzde 20	45,8	43,8	45,19	44,2	42,9	41,8	45	44,9	45,5	44,2	44,5	44,8	44,3
P80/P20	7,5	6,9	7,4	6,9	6,4	6,2	7,7	7,5	7,8	6,8	6,7	6,6	7

Tüketim eşitsizlik ölçümünde, yüzdeler hanehalkı/fert grupları, yüzde paylar analizi (P80/20) yöntemleri kullanılmaktadır. Yukarıdaki tabloda da hanedeki tüm fertler eşdeğer hanehalkı harcamalarına göre küçükten büyüğe doğru sıralanmış ve 5 gruba bölünmüştür. Böylece yüzde 20’lik hanehalkı/fert grupları oluşturulmuştur. Bu grupların toplam harcamadan aldıkları paylar tüketim eşitsizliği hakkında bilgi vermektedir.

1 <https://aworldofeconomics.wordpress.com-2013>

Yüzde paylar analizi (P80/P20) en fazla tüketim yapan grup ile en düşük harcama yapan grubun tüketim paylarının değişimini göstermektedir. Bu oranın yüksek çıkması eşitsizliğin giderek yükseldiğini düşük çıkması ise eşitsizliğin azaldığını göstermektedir.

Tablo 2’de 2003’de P80/P20 oranı 7,5 iken 2014’de 6,6 ya düşmüştür. Bu bulguya göre tüketim eşitsizliği azalmıştır. Birinci yüzde yirminin toplam tüketimden aldığı pay 2009 ve 2010 yıllarında en düşük seviyeye sahip olup 5, 8’dir. Beşinci yüzde yirminin tüketime ayırdığı pay aynı yıllarda en yüksek seviyededir. Yine beşinci yüzde yirminin toplam tüketimden aldığı pay 2003 ve 2011 yıllarında en yüksek seviyeye sahip olup 45, 5’in üzerindedir. Üçüncü yüzde yirminin tüketime ayırdığı pay 2006 yılında en yüksek seviyeye sahip 16,3 iken 2003 ve 2011 yıllarında en düşük seviyede 15,2’dir.

Tüketim Eşitsizliği Göstergelerinin Değerleri

Tablo 3: Eşdeğer Hanehalkı Harcamasına Göre Gini Katsayısı, Atkinson Endeksi

	Katsayısı Gini	Atkinson Endeks	Hanehalkı Toplam Sayı
2003	0,388	0,125	25.764
2004	0,379	0,119	8.544
2005	0,390	0,125	8.559
2006	0,374	0,115	8.558
2007	0,362	0,107	8.548
2008	0,355	0,103	8.549
2009	0,39	0,125	10.046
2010	0,388	0,122	10.082
2011	0,396	0,129	9.918
2012	0,378	0,117	9.987
2013	0,373	0,113	10.060
2014	0,374	0,112	10.122
AO	0,377	0,117	

Harcama verilerine göre eşitsizliğin temel göstergesi olan Gini katsayısı 2003 yılında 0, 388 iken 2008 yılına kadar düşüş göstermiş ve 2008

yılında üç puan azalarak 0,355 olduğu görülmektedir. 2008 yılından sonra ise Gini katsayısında dört puanlık bir artış görülmüş ve 2009 yılında 0,396 oranına ulaştığı görülmektedir. Bu oran 2011 yılında da aynı iken 2014 yılında iki puanlık bir düşüş göstermiş ve 0,374 olmuştur.

Tablo 3’de yorumlanması gereken eşitsizlik göstergelerinden biride Atkinson endeksidir. 2003 yılında Atkinson endeksi 0,125 iken zaman içinde azalış göstermiş ve 2008 yılına gelindiğinde 0,103 olduğu görülmektedir. Ancak 2008 yılından 2011 yılına kadar yükselişe geçerek tekrar 0,129 olduğu görülmektedir. 2011 yılından sonra ise bir puanlık bir azalış göstermiş ve 0,117 olmuştur. 2003 yılından 2014 yılına kadar genellikle Atkinson endeksi ortalama olarak 0,117 olduğu görülmektedir. Tüketimlerin eşit olmaması nedeniyle %11,7’lik bir refah kaybının söz konusu olduğunu göstermektedir.

Tablo 4: Hanehalkı Referans Kişisinin Yaş Dağılımı

Yaş Kohort	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
4	353	95	96	94	122	92	140	113	100	120	127	116
5	1778	535	574	591	605	523	621	617	607	522	527	540
6	3002	999	967	1019	982	939	1072	1068	1085	1075	1098	1021
7	3590	1202	1151	1132	1076	1186	1311	1287	1294	1264	1230	1189
8	3790	1243	1207	1262	1130	1106	1283	1214	1237	1227	1388	1328
9	3153	1110	1148	1134	1138	1127	1269	1403	1260	1213	1281	1290
10	2916	1328	996	986	1076	1000	1085	1133	1115	1154	1088	1135
11	1999	690	744	726	744	770	937	967	946	1057	974	999
12	1694	517	542	551	594	598	744	718	731	782	790	801
13	3457	1114	1125	1058	1075	1186	1559	1553	1536	1565	1548	1696
Toplam	25764	8839	8559	8558	8548	8532	10037	10080	9917	9984	10060	10122

Aynı yıl doğma aynı meslek grubunda olma aynı bölgede oturmak gibi bazı özelliklere sahip kişilerin oluşturduğu gruba kohort grubu denir. Bir kohortu diğer kohortlardan ayıran ortak yaşanmışlıklar olduğundan dolayı aynı kohorttaki bireylerin benzer özelliklere sahip olduğu kabul edilir. (Talaş ve Çakmak, 2013: 21). Kohort modellerinde üç etki-den bahsedilmektedir. Bu etkiler dönem, kohort ve yaş etkisidir. Dönem etkisi, bir takvim yılında dışsal faktörler sonucunda kişilerin tüketim kararlarındaki değişimi gösterir. Kohort etkisi bireylerin daha önce doğmuş

olanların, daha sonra doğmuş olanlara göre tüketim miktarlarının farklı olup olmadığını göstermektedir. Bu bölümde tüketim değişkeninin yaş kohortlarına göre analizi yapılacaktır. Yaş etkisi, kişilerin yaşlanması ile birlikte tüketim miktarlarında değişim olup olmadığını gösterir. Bu kohortlar iki farklı kohort oluşturularak analiz edilecektir. Birinci kohort analizinde TÜİK'in oluşturduğu yaş grupları dikkate alınacaktır. İkinci kohort analizinde ise yaşam döngü modelindeki yaş grupları dikkate alınacaktır. Hanehalkı reisinin yaşına göre oluşturulan 13 kohort sırasıyla; 15-19 yaş (3), 20-24 yaş (4), 25-29 yaş (5), 30-34 yaş (6), 35-39 yaş (7), 40-44 yaş (8), 45-49 yaş (9), 50-54 yaş (10), 55-59 yaş (11), 60-64 yaş (12), 65 ve üzeri (13) dir. (3) yaş grubunda yer alan referans kişi sayısı yeterli olmadığından analize dahil edilmemiştir.

Tablo 4'de, 2003-2014 yılları arasındaki hanehalkı referans kişisinin yaşlarının dağılımı gösterilmektedir. 20-24 (4) yaş aralığındaki hanehalkı referans kişisinin sayısının azaldığı görülmektedir. 2003 yılında 40- 44 (8) yaş aralığındaki referans kişi sayısı en fazladır. 2009 yılından sonra ise 65 ve üzeri (13) yaş aralığındaki hanehalkı sayısında önemli bir artış görülmektedir. Bunun sebebi toplam kişi sayısının her yıl farklı olmasından olabilir.

Tablo 5: Yaş Kohortlarına Göre Hanehalkı Eşdeğer Aritmetik Ortalama Tüketim Harcamalarının Dağılımı, Reel Değerler, (TL)

Yaş Kohort	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	AO
4	3273	4805	4657	4702	5021	3138	5631	6908	5873	6809	6759	8283	5488
5	3538	4068	4784	4541	4782	2988	5890	6037	6882	7282	7707	7363	5488
6	3618	4015	4823	4827	4898	3061	5757	6169	6458	7231	6927	6864	5387
7	3503	3983	4569	4728	4807	3004	5659	5477	6488	6815	6654	6796	5206
8	3641	4184	4686	5085	4626	2891	5961	5338	6566	6331	6377	6287	5164
9	3930	4321	5175	5308	5375	3359	5757	5252	6506	6663	6722	6621	5415
10	4091	4510	5068	5763	5375	3359	5799	5708	6082	7057	6801	7217	5569
11	3987	4784	5293	5433	5507	3441	5715	5787	6112	7085	6806	7164	5592
12	3641	4152	4852	5308	5573	3483	6276	6598	6321	6488	6156	6965	5484
13	3595	3825	4559	4532	4626	2891	5778	7529	6231	5447	5559	5677	5020
AO	3543	4122	4612	4854	4941	3088	5824	6594	6855	6729	6449	6734	

Tablo 5’de hanehalkı tüketim harcaması yaş aralıkları dikkate alınarak eşdeğer yıllık ortalama tüketim oluşturulmuştur. Demografik faktörler de, ekonomik faktörler kadar tüketim üzerinde etkilidir. Tüketim harcamalarını etkileyen demografik faktörlerden bazıları hanehalkı büyüklüğü, çocuk sayısı, tüketicinin yaş, eğitim durumu vb. dir. Bu faktörler değişik oranlarda tüketicilerin tüketim kararlarını etkilemektedir (Gürler ve Birecikli, 2018). Ortalama eşdeğer tüketimin 2003 yılından 2014 yılına kadar geçen sürede artış gösterdiği görülmektedir. Ortalama harcamanın yaş gruplarına göre incelendiğinde genç yaş grubunda harcamanın çok olduğu görülmektedir. Ortalama eşdeğer tüketimi en yüksek olan yaş grubu 20-24 yaş grubudur. Orta yaş grubunda ise eşdeğer ortalama harcamanın genç yaş gurubuna göre az olduğu görülmektedir. Yaşın ilerlemesi ile birlikte ortalama tüketim tekrar artmıştır. 65 ve üzeri yaş grubunun harcaması diğer yaş gruplarına göre en az olduğu görülmektedir.

Tablo 6: Eşdeğer Tüketim Yaşam Ölçek Modeli Yaş Aralığı Gini Katsayısı 2003-2014

Yaş Aralığı	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	AO
18-24	0,351	0,383	0,356	0,358	0,377	0,337	0,354	0,392	0,393	0,326	0,369	0,401	0,357
25-64	0,388	0,378	0,39	0,374	0,362	0,356	0,391	0,378	0,399	0,378	0,371	0,37	0,373
65 ve Üzeri	0,39	0,372	0,392	0,367	0,359	0,349	0,383	0,407	0,379	0,364	0,376	0,379	0,392

Yaşam boyu gelir hipotezi, Modigliani tarafından 1954 yılında ileri sürülmüştür. Bu hipoteze göre bireylerin tüketim kararları, yaşam boyunca elde etmeyi düşündükleri gelir ile değişebilmektedir. Bireylerin yaşam çizelgesi; gençlik dönemi, orta yaş dönemi ve yaşlılık dönemleri olmak üzere üçe ayrılabilir. Çalışmamızda hanehalkı referans kişinin yaşına göre analiz yaptığımızdan dolayı yaş grubu aralığı 18-24, 25-64, 65 ve üzeri olarak ele alınmıştır. Tabloda yer alan Gini katsayı değerleri yaş grupların kendi içlerindeki ve birbirleri arasındaki eşitsizliği ölçmemize olanak sağlamaktadır. 65 ve üzeri yaş grubu Gini katsayısı ortalaması 0,392 değeri ile en yüksek olan gruptur. 18-24 yaş grup aralığında

Gini katsayısı ortalama değeri 0, 357 değeri ile en düşük seviyededir. 25-64 yaş grup aralığında ortalama Gini katsayısı 0, 373 olduğu gözlemlenmiştir.

Sonuç ve Genel Değerlendirme

Çalışmamızda TÜİK hanehalkı harcama veri seti kullanılarak tüketim eşitsizliği ölçümü yapılmıştır. Bu çalışmada 2003-2014 yılları arasında Hanehalkı Bütçe Anketi ham verilerinden yararlanarak tüketim harcamaları %20 lik gruplara ayrılmış, gruplar arasındaki harcama eşitsizliği belirlenmiştir. Tüketim eşitsizliği ölçümünde eşdeğer tüketimin ortalama değerleri hesaplanmıştır. Tüketim eşitsizliğindeki eğilimleri analiz etmek için Gini ve Atkinson eşitsizlik ölçüleri kullanılmıştır. Son bölümde 2003-2014 yılları arasında Hanehalkı Bütçe Anketi verilerinden yararlanarak yaş kohort/grubu seviyesinde tüketim eşitsizliği tahmininde bulunmuştur.

Çalışmadan elde ettiğimiz bulgulara en düşük tüketime sahip 1. %20'lik dilimin tüketime ayırdığı pay 2009 ve 2010 yıllarında en düşük seviyeye sahip olup 5, 8'dir. Beşinci yüzde yirminin tüketime ayırdığı pay 2003 ve 2011 yılında en yüksek seviyeye sahip olup 45, 7'nin üzerindedir. Diğer bir bulgu ise 2011 yılında beşinci yüzde yirmilik tüketim dilimi birinci yüzde yirmilik dilimin 8 katı tüketim yaptığıdır. 2014 yılında ise en yüksek dilimin payı en düşük dilimin payının yaklaşık 7 katıdır. En fazla harcama yapan grup ile en az harcama yapan grubun arasındaki tüketim farkının 2014 yılında azaldığı görülmektedir.

Toplam eşdeğer tüketim Gini katsayısı 2003 yılında 0, 388 iken 2008 yılına kadar düşüş göstermiş ve 2008 yılında 0, 355 olduğu görülmektedir. 2008 yılından sonra ise Gini katsayısında dört puanlık bir artış görülmüş ve 2009 yılında 0, 396 oranına ulaştığı görülmektedir. Bu oran 2014 yılında iki puanlık bir düşüş göstermiş ve 0, 374 olmuştur. Atkinson endeksi 2003 yılında 0,12 iken zaman içinde azalış göstermiş ve 2008 yılına gelindiğinde 0,10 olduğu görülmektedir. Atkinson endeksi değerinin ortalama olarak 0,11 olduğu görülmektedir. Tüketimlerin eşit

olmaması nedeniyle %11’lik bir refah kaybının söz konusu olduğu tespit edilmiştir

Yaş grupları Gini katsayısı değerlerine göre; 65 ve üzeri yaş grubu Gini katsayısı ortalama değeri 0, 392 değeri ile en yüksek olan gruptur. 25-64 yaş aralığında Gini katsayısı ortalama değeri 0, 373 seviyesindedir. 18-24 yaş grup aralığında ortalama Gini katsayısı 0, 357 değeri ile en düşük seviyededir. Yaş grupları arasındaki tüketim eşitsizliğinin yaş azaldıkça düştüğü tespit edilmiştir.

Çalışmanın sonuçları değerlendirildiğinde 2003 yılından 2008 krizine kadar geçen dönemde eşitsizliğin düşme eğiliminde olduğu gözlemlenmiştir. 2008 Mortgage krizinden Türkiye’de etkilenmiştir. Dolayısıyla tüketim ve tüketim eşitsizliği de krizden etkilenmiştir.

Nitekim Tamkoç ve Torul çalışmalarında 2002-2016 dönemi için Türkiye’de ekonomik eşitsizliği incelemişlerdir. Eşitsizliğin azaldığı dönemin 2001 ekonomik krizden sonra başladığını ve bu dönemin Türkiye’nin refahının yüksek büyüme dönemini kapsadığını belirtmişlerdir.

Atkinson, Bill Gates’in Thomes Piketty’nin Capital in the Twenty –First Centruy kitabına yaptığı incelemede tüketimin göz ardı edilmesini eleştirdiğini söylemektedir (Atkinson, 2016). Türkiye’de TÜİK de gelir eşitsizliğini ölçmekte ancak tüketim eşitsizliğini ölçmemektedir. Sonuç olarak çalışmamız eşitsizlik ölçümlerinde tüketime önem verilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Kaynakça

- Atkinson, Anthony Barnes, (2018), *Eşitsizlik Ne Yapılabilir*. Ömer Li-manlı ve Elif Kaya (Çev.). Ankara: Elif Yayınevi.
- Alabaş, Mustafa Mert (2014), “Türkiye’de Bölgesel Düzeyde Gelir Da-ğılımı Eşitsizliğinin İncelenmesi”, *IV. Türkiye Lisansüstü Çalış-malar Kongresi, Bildiriler Kitabı II*, (s.255-271). Malatya: İnönü Üniversitesi.
- Atkinson, Anthony Barnes (1970), “On The Measurement of Inequa-lity”, *Journal of Economic Theory*, 2, 244-263.
- “A Comparison of the Gini and Atkinson Measures of Inequality”, ht-tps://aworldofeconomics.wordpress.com/2013/07/12/a-compa-ri-son-of-the-gini-and-atkinson-measures-of-inequality/, (Erişim; 15.05.2018).
- Basole, Amit ve Deepankar Basu (2015), “Non-Food Expenditures and Consumption Inequality in India”, *Economic and Political Weekly*, 50(36), 43-53.
- Crossley Thomas ve Krishna Pendakur (2001), “Consumption Poverty in Canada, 1969 to 1998”, *Canadian Public Policy/Analyse de Po-litiques*, 27(2), 125-149.
- Duygan, Burcu ve Nezih Güner (2006), “Income and Consumption Inequality in Turkey: What Role Does Education Play?”, Ed. S. Altuğ ve A. Filiztekin, *The Turkish Economy: The Real Economy. Corporate Governance and Reform and Stabilization Policy*, Londra: Routledge, 63-91.
- Gürsel, Seyfettin, Levent Haluk, Selim, Raziye ve Özlem Sarıca (2000), “Türkiye’de Bireysel Gelir Dağılımı Ve Yoksulluk: Avrupa Birliği ile Karşılaştırma”, *TÜSİAD Yayınları*, 12/295, 9-191.
- Hassett, Kevin A. ve Aparna Mathur (2012), “A New Measure of Con-sumption Inequality”, *AEI Economic Studies*, (2), 1-22.
- Idrees, Muhammad ve Eatnaz Ahmad (2010), “Measurement and De-

- composition of Consumption Inequality in Pakistan”, *The Lahore Journal of Economics*, 15(2), 97-112.
- Keynes John Maynard (1969), *İstihdam, Faiz ve Para Genel Teorisi*. Asım Baltacıgil (Çev.), İstanbul: Minnetoğlu Kitapevi.
- Kise, Abdullah (2016), “Bir Dağılımın Eşitsizlik Ölçüsü-Gelir Dağılımı”, <http://www.abdullahkise.com/2016/11/bir-daglmn-esitsizlik-olcusu-gelir.html>, (Erişim; 25.04.2018).
- Kiren, Gürler, Özlem, Şenay Üçdoğruk Birecikli ve Arzu Kökçen Er-yavuz (2018), “Türkiye’de Hanehalkı Tüketim ve Gıda Harcamalarının Kantil Regresyon Yöntemiyle Araştırılması”, *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 18.Eyi Özel S, 219-238.
- Korkmaz, Özge (2016), “Kadınların İşgücüne Katılma Eğilimleri: Türkiye Örneği”, *TISK Akademi*, 11(22), 301-327.
- Modigliani, Franco and Richard Brumberg (1954). “Utility Analysis and the Consumption Function: An Interpretation of Cross-Section Data,” in K. Kurihara, ed., *Post Keynesian Economics*, Rutgers University Press, New Brunswick.
- Ohtakea, Fumio ve Makotos Aito (1998), “Population Aging and Consumption Inequality in Japan”, *Review of Income and Wealth*, 44(3), 361-381.
- Oxfam Report, (2017), Annual Report, (No. 612172).
- Parlak, Yiğit ve Güngör Merve (2016), “Türkiye’de Tasarruf Davranışının Yaş ve Eğitim Düzeyi İle İlişkisi”, *Uluslararası Ekonomi Konferansı Bildiriler Kitabı*, (s.1127- 1150). Bodrum: Türkiye Ekonomi Kurumu.
- Stiglitz, Joseph (2014), *Eşitsizliğin Bedeli: Bugünün Bölünmüş Toplumu Geleceğimizi Nasıl Tehlikeye Atıyor*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tamkoç, Nazım ve Orhan Torul (2018), “Cross Sectional Facts for Macroeconomists: Wage, Income and Consumption Inequality in Turkey”, *Boğaziçi University, Working Papers*, <http://www.econ.boun.edu.tr/torul/wicit.pdf>.

Talaş, Emrah ve Fatih Çakmak (2013), “Türkiye’de Kadınların İşgücüne Katılmalarının Kohort Analizi” *Ekonometri ve İstatistik e-Dergisi*, (18), 18-34.

Türkiye Odalar ve Borsalar Müdürlüğü, (2010), *Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması Konusunda Metaveri*, http://gen.tobb.org.tr/ggnot/images/metaveri/11_metadatagelyasam.pdf, (Erişim; 15.04.2018).

Türkiye İstatistik Kurumu (2008), *Tüketim Harcamaları, Yoksulluk ve Gelir Dağılımı, Sorularla Resmi İstatistikler Dizisi 6*, Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu

